

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ КОНТРОЛЮ (СУЧАСНИЙ СТАН І ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ)

Балашова І.О., здобувач ступеня вищої освіти бакалавранавчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ.

Науковий керівник: професор кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент **Герусалимов І.О.**

Застосування електронних засобів контролю (далі - ЕЗК) полягає в закріпленні на тілі підозрюваного, обвинуваченого електронного пристрою, який дає змогу відслідковувати та фіксувати його місцезнаходження.

Згідно з Порядком застосування електронних засобів контролю, затвердженого Наказом МВС України від 08.06.2017 №480 метою застосування ЕЗК є забезпечення виконання обов'язків, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого ухвалою слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі або у вигляді домашнього арешту [**Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.**].

Досліджуючи теорію та практику кримінальної процесуальної діяльності органів досудового розслідування, можна помітити, що існує багато проблемних питань, пов'язаних із застосуванням ЕЗК, таких як нормативно-правові, організаційні, фінансового та матеріально-технічного забезпечення.

1. Проблеми нормативно-правового забезпечення. Вони полягають в тому, що загалом кримінально-процесуальне законодавство України не завжди відповідає стандартам і вимогам розвинених держав ЄС і США, де досить чітко встановлюються критерії застосування засобів електронного контролю в конкретних ситуаціях розслідування.

Переважно застосування засобів електронного контролю передбачено і як запобіжний захід, і як покарання за вчинення злочинів невеликої тяжкості. Так, у США електронні браслети носять особи, підозрювані чи вже засуджені за викрадення автомобілів, за злочини, пов'язані з наркотиками, а також особи, що порушують правила дорожнього руху чи зловживають алкогольними напоями. Тобто основним критерієм застосування ЕЗК в США є тяжкість вчинення кримінального правопорушення [6].

На відміну від цього, в Україні ЕЗК застосовуються лише з урахуванням виду запобіжного заходу, не враховуючи ступеня тяжкості кримінальних правопорушень. У випадку їх застосування разом із запобіжним заходом у вигляді домашнього арешту зрозуміло, що ЕЗК будуть відповідно носити підозрювані, обвинувачені у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, як це визначено КПК України. А у випадках застосування ЕЗК для забезпечення виконання обов'язків, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого ухвалою слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, не визначено ступеня тяжкості злочину, за підозрою або обвинуваченням в якому особу можуть зобов'язати носити ЕЗК. На наш погляд, необхідно було б конкретно визначити в КПК України, що ЕЗК можуть застосовуватися лише у кримінальних провадженнях щодо злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі. В цьому випадку пропонуємо п. 2 ч. 2 ст. 195 КПК України викласти у такій редакції: "слідчим на підставі ухвали слідчого судді, суду про обрання стосовно підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, якою на останнього покладено відповідний обов'язок, - у

кримінальних провадженнях щодо злочинів, за вчинення яких законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі".

У ЄС, зокрема у Швеції, електронні браслети застосовують до осіб, які засуджені до трьохмісяців позбавлення волі – дрібних злодіїв та водіїв, які потрапили в ДТП. Також як експеримент такі браслети почали використовувати у Франції, Швейцарії. В Австрії електронні браслети надівають на достроково звільнених осіб, яких було засуджено на строк менше трьох років. Погодившись одягти такий браслет, можуть достроково вийти з в'язниці й естонські ув'язнені. У цій країні браслети застосовують з 2006 року. В Австрії електронні браслети надягають на тих, хто умовно-достроково звільнені та які були засуджені на терміни до одного року [1].

В Україні ж ЕЗК застосовуються лише на стадіях досудового розслідування та судового розгляду. Вважаю, що доцільно було б внести зміни до кримінального процесуального законодавства України і розширити випадки використання ЕЗК. Наприклад, можна було б застосовувати ЕЗК як різновид покарання у вигляді обмеження волі строком від 1 до 2 років, який засуджена особа зможе відбувати за місцем свого проживання. Такі зміни зможуть зменшити навантаження на кримінально-виконавчі установи і витрати на утримання осіб у них. Також з психологічної точки зору буде позитивним для особи її фактичне перебування на волі, в звичних умовах, під впливом сім'ї, інших близьких людей, а не криміналізованого оточення.

2. Проблеми організаційного забезпечення полягають у невизначеності суб'єктів контролю за дотриманням підозрюваними, обвинуваченими обов'язків щодо носіння ЕЗК. Ні в КПК України, ні в Порядку застосування електронних засобів контролю не встановлено конкретний підрозділ Національної поліції, що має здійснювати контроль за виконанням підозрюваними, обвинуваченими обов'язку носити ЕЗК, адже вказано, що такі функції покладаються на "поліцейського, який виконує ухвалу". Доцільно було б таку контролюючу функцію покласти на працівників оперативних підрозділів або дільничних офіцерів поліції, які б уже безпосередньо на місцях перевіряли дотримання підозрюваними, обвинуваченими правил користування ЕЗК [**Ошибка! Неизвестный аргумент ключа.**].

3. Проблеми фінансового забезпечення. Проблемним питанням при застосуванні ЕЗК на території України є значна вартість ЕЗК.

У відповіді Національної поліції на запит Українських Новин було вказано, що в кінці 2015 року Національною поліцією було додатково придбано 100 комплектів електронних засобів контролю вартістю 53,8 тис. гривень за одиницю. Закуплені були електронні браслети 3М Two-Piece GPS, виготовлені ізраїльською компанією. При цьому Національна поліція стверджує, що не володіє інформацією про попередні закупівлі та вартості електронних браслетів стеження. У зазначеній відповіді на запит вказано, що станом на 08.08.2017 уповноваженими підрозділами Національної поліції здійснюється контроль за місцем перебування 97 підозрюваних, обвинувачених [4].

Звичайно, така висока ціна за ЕЗК в сукупності з недостатнім державним фінансуванням і зумовлює їх нестачу. Станом на 15 серпня 2017 року, співробітники Національної поліції понад 450 разів стискалися з проблемою відсутності "вільного" браслета для застосування його до підозрюваного, обвинуваченого. Начальник департаменту зв'язку та телекомунікацій Національної поліції у відповідь на запит розповів, що у зв'язку з відсутністю "вільних" засобів електронного контролю частина ухвал слідчих суддів, суддів щодо застосування до підозрюваних, обвинувачених ЕЗК залишилась без виконання, про що належним чином було поінформовано суди та органи прокуратури [8].

Наприклад, бізнесмену Вадиму Репкіну, який в очікуванні судового вироку провів в СІЗО більше чотирьох років, після зміни йому запобіжного заходу на домашній арешт довелося буквально витребувати свій електронний браслет у

правоохоронців. Лише через півтора місяці після зміни йому запобіжного заходу на Репкіна був одягнений електронний браслет [9].

Вважаємо, що альтернативним варіантом могло б стати налагодження власного виробництва ЕЗК, внаслідок чого б їх вартість набагато знизилась, що дозволило б економити кошти Держбюджету та водночас збільшити кількість та покращити якість ЕЗК.

4. Недоліки матеріально-технічного забезпечення полягають у неналежній якості електронних браслетів, що проявляється в тому, що більшість з них є ненадійними і швидко виходять з ладу.

Електронний браслет має ступені захисту від несанкціонованого втручання, а саме: індивідуальне кодування та пароль, але все це не унеможливило зняття браслету, як це було в історії з втечею за кордон экс-ректора Національної податкової академії Петра Мельника. Його було затримано 27 липня 2013 року під час отримання від двох громадян неправомірної вигоди за вступ їх родичів до Національного університету Державної податкової служби. Суд Мельнику обрав запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, але 8 серпня 2013 року підозрюваний зняв електронний браслет стеження і втік у США [5].

Більш ніж половина електронних браслетів, які має поліція, несправні. У відповіді голови Національної поліції на запит вказано, що станом на 12 червня 2017 року на балансі територіальних органів Національної поліції є 474 електронних браслети, 283 з яких у технічно несправному стані, 13 - втрачені підозрюваними, обвинуваченими, до яких вони застосовувалися, 6 - вилучені як речові докази [7].

Наприклад, електронний браслет, надітий на экс-мера Слов'янська Донецької області Нелю Штепу зламався через три дні після того, як його на неї наділи. Нелю Штепу звинувачують у низці тяжких злочинів, в тому числі в посяганні на територіальну цілісність України, яка спричинила за собою загибель людей, і створенні терористичної організації. 20 вересня 2017 року суд змінив Штепі запобіжний захід з утримання під вартою на домашній арешт цілодобово. 21 вересня поліція надягнула на підозрювану електронний браслет, який вже 24 вересня зламався. Це призвело до того, що його відправили на ремонт до Харкова, а Нелю Штепу взяли під варту, але потім відпустили додому без застосування будь-якого запобіжного заходу через незадовільний стан її здоров'я [2].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновки, що застосування ЕЗК в кримінальному процесі України є відносно нововведенням, тому широкого поширення і великої частоти застосування вони не набули, зокрема через наявність багатьох невирішених питань у нормативно-правовому, організаційному, фінансовому та матеріально-технічному забезпеченні. Тому потребує створення таких умов, щоб застосування ЕЗК виконувало на належному рівні функцію технічного засобу забезпечення реалізації запобіжних заходів. Україна має спрямовувати зусилля для вирішення цих питань, щоб покращити якість ЕЗК, можливо і налагодити їх власне виробництво, збільшити варіанти застосування таких засобів, у тому числі й при відбуванні покарання у вигляді обмеження волі.

Список використаних джерел:

1. Браслеты вместо решетки. Зачем сажать, если можно “окольцевать”? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.selnov.ru/publikat=284>
2. В сумнозвісної Нелі Штепи зламався браслет стеження, її відпустили додому [Електронний ресурс] // 2017. – 5. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.5.ua/suspilstvo/v-sumnozvisnoi-neli-shtepy-zlamavsia-braslet-stezhennia-ii-vidpustyly-dodomu-155883.html>

3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.07.2016 № 654 «Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 14.07.2017 за № 860/30728
4. Нацполіція закупила електронні браслети стеження за 53,8 тис. гривень за штуку [Електронний ресурс] // Українські новини. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://ukranews.com/ua/news/510700-nacpoliciya-zakupyla-elektronni-braslety-stezhennya-za-538-tys-gryven-za-shtuku>
5. Петро Мельник через суд поновився на посаді ректора Національної податкової академії [Електронний ресурс] // iPress.ua. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://ipress.ua/news/melnyk_cherez_sud_ponovuvsvya_na_posadi_rektora_169058.html
6. Пилипенко В. Електронний моніторинг дозволить заощадити на триманні під вартою, а в перспективі – і на тюрмах / В. Пилипенко // Закон і бізнес. – 2012. – №11(1050) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/8454-elektronniy_monitoring_zaoschaditi_na_.html
7. У Нацполіції назвали кількість справних електронних браслетів [Електронний ресурс] // Аналітичний портал "Слово і діло". – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2017/07/26/novyna/polityka/nacpolicziyi-nazvaly-kilkist-spravnyh-elektronnyh-brasletiv>
8. У Нацполіції розповіли, як часто стикаються з нестачею електронних браслетів [Електронний ресурс] // Аналітичний портал "Слово і діло". – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2017/08/17/novyna/pravo/nacpolicziyi-rozpovily-yak-chasto-stykauytsya-nestacheyu-elektronnyh-brasletiv>
9. Україна зіткнулася з гострим дефіцитом електронних браслетів для стеження за підсудними [Електронний ресурс] // DT.UA. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://dt.ua/UKRAINE/ukrayina-zitknulasya-z-gostrim-deficitom-elektronnih-brasletiv-dlya-stezhennya-za-pidsudnimi-238379.html>